

Электрон Ҳукумат Интерактив Хизмати Ахборот Ресурсларидан Фойдаланиш

Эрназаров Алишер Эргашевич

СамИСИ Ахборот технологиялари кафедраси мудири, педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (ПхД)

Джўраев Нодиржон, Аброров Жаҳонгирхон, Қурбонмуродов Абдулла
Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти 1 курс ИРБ 123 гуруҳ талабаси

Аннотация: Мақолада Электрон ҳукумат платформасига қўйиладиган асосий функционал талаблар, электрон ҳукумат тизимида интерактив хизмати ахборот ресурсларидан фойдаланиш санаб ўтилган бўлиб, улар давлат бошқаруви сифатини тўғри таъминлаш учун зарурдир.

Калит сўзлар: ахборот, давлат бошқаруви, ахборот-коммуникация технологиялари, интерактив хизмат, конфедициал ахборотлар, электрон ҳукумат платформаси.

Интерактив электрон давлат хизматининг ахборот ресурсларидан фойдаланиш фуқаролар ва ташкилотларга давлат хизматлари кўрсатишнинг самарадорлиги ва қулайлигини таъминлашнинг муҳим воситаси ҳисобланади.

Интерактив электрон давлат хизматлари - бу фойдаланувчиларга давлат органлари билан мулоқот қилиш ва турли хизматларни масофадан туриб олиш имконини берувчи махсус веб-сайтлар ёки иловалар. Бу аризаларни топшириш, рухсатномалар олиш, солиқларни тўлаш, давлат сиёсати ҳақида маълумот олиш ва бошқа маъмурий тартибларни ўз ичига олиши мумкин.

Интерактив электрон давлат хизмати фаолиятини таъминлаш учун турли ахборот ресурсларидан фойдаланиш зарур. Бу аризалар ва сўровлар, маълумотномалар, ҳуқуқий ҳужжатлар, давлат органлари ва фуқаролар ўртасида маълумот алмашиш бўйича ахборот портали ва ҳоказолар ҳолати тўғрисидаги долзарб маълумотларни ўз ичига олган маълумотлар базаси бўлиши мумкин. Интерактив электрон давлат хизматларида ахборот ресурсларидан фойдаланишнинг асосий афзалликларидан бири давлат хизматларини кўрсатиш самарадорлиги ва тезлигини оширишдан иборат. Фуқаролар ва ташкилотларнинг давлат органларига шахсан ташриф буюриши, қоғоздаги ҳужжатларни тўплаш ва тақдим этиши, жавоб кутиш учун вақт сарфлаши шарт эмас. Буларнинг барчаси онлайн режимда амалга оширилиши мумкин, бу маъмурий тартиб-қоидаларни бажариш учун зарур бўлган вақтни сезиларли даражада қисқартиради.

Бундан ташқари, ахборот ресурсларидан фойдаланиш кўрсатилаётган хизматлар сифатини ошириш имконини беради. Замонавий маълумотлар, маълумотномалар ва ҳуқуқий ҳужжатларнинг мавжудлиги бизга олинган маълумотларнинг тўғрилиги ва ишончлилигини

кафолатлаш имконини беради. Фуқаролар ва ташкилотлар фирибгарларга эмас, балки давлат органига ёрдам сўраб мурожаат қилганига ишонч ҳосил қилишлари мумкин.

Бироқ интерактив электрон давлат хизматларида ахборот ресурсларидан фойдаланиш ҳам қатор муаммо ва муаммоларни келтириб чиқармоқда. Асосий муаммолардан бири ахборотнинг махфийлиги ва хавфсизлигини ҳимоя қилишдир. Ҳукумат органлари узатилаётган маълумотлар хавфсизлигини ва рухсатсиз киришдан ҳимояланишни кафолатлаши керак.

Шунингдек, аҳолининг барча қатламлари учун интерактив электрон давлат хизматларидан фойдаланиш имконияти мавжудлигини ҳам ҳисобга олиш зарур. Ногиронлиги бўлган шахслар ва замонавий ахборот технологияларидан фойдалана олмайдиган фуқароларнинг хизматлардан фойдаланиш имкониятини таъминлаш зарур.

Давлат бошқарув органлари ахборот ресурсларидан фойдаланишга рухсати бўлган шахснинг идентификациялаш зарурлиги туфайли, фуқаронинг ҳукумат ахборот ресурсларидан фойдаланишини технологик тартиблаш зарур. Одатда фуқаронинг ҳукумат интерактив хизмати ахборот ресурсидан фойдаланиши икки кўринишда амалга ошади. Ҳукумат ахборот ресурсларидан фойдаланувчи шахсларни идентификациялаш қонунчилик билан тартибланади, ҳамда фуқарога маълумот олиш ҳуқуқини беради ёки чеклайди.

Биринчи кўринишдаги ахборот ресурсларига рухсат, маълумот олишга рухсат берилган шахсни аввалдан идентификациялаш билан ҳарактерланади. Бу турдаги ихтиёрий маълумотга рухсатлар чекланган доирадаги рухсат ҳисобланади, масалан, давлат сирларига боғлиқ ёки шахсий маълумотлар. Идентификация маълум бир шахснинг қуйидаги маълумотларни олишлари учун зарур:

- бевосита ушбу шахсга алоқадор бўлган маълумотлар, яъни ташкилот ёки ходимларнинг ўзларининг маълумотларини олишга рухсати бўлган, уларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларига таъсир кўрсатувчи маъмурий маълумотларга рухсати бўлганда;
- маълум бир шахснинг ўз лавозимига боғлиқ мажбуриятларини бажариш учун зарур маълумотлар, бу ўз ичига шахснинг давлат сирларига боғлиқ маълумотлар билан ишлашини, ёки ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари ходими ёки тиббийёт ходимларининг шахсий сирларидан хабар топишни олади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳар қандай шахс фақат идентификация қилинганидан сўнг маълумот олиш ҳуқуқига эга бўлади. Масалан, шундай модел ёрдамида фуқаро ва ташкилот манзиллари ҳақидаги маълумотларни олишга рухсатни ташкил этиш мумкин. Маълумот ҳар қандай шахсга фақат идентификация қилингандан сўнггина тақдим этилиши мумкин.

Ушбу модел асосида давлат органлари маълумотларини тақдим этиш, буюртма берилиши орқали ташкил этилади. Маълумотга бундай турда рухсат берилиши танқидга ҳаққоний сазовор, чунки маълумот олган, идентификацияланган шахсга маълумотни тарқатмаслиги ҳақида масъулият юклаб бўлмайди, шунингдек бундай маълумотни назорат қилиш самара бермайди. Ўзини идентификация қилиш маъмуриятчи учун қулай тўсиқ бўлиб, маълум даражада коррупцион салоҳиятга эга бўлишига имкон яратади.

Маълумотга аввалдан идентификациядан ўтиш орқали рухсатга эга бўлган шахс маълумотга бўлган рухсатномасини, шахс ҳақидаги маълумотларини, олган маълумотларини, олинган маълумот таркиби ва маълумот тақдим этилган вақт ҳақидаги маълумотларни сақлаши талаб этилади.

Маълумотга рухсат берилишнинг иккинчи кўриниши рухсатга эга бўлган шахсдан идентификациялаш талаб этилмаган ҳол. Бу турдаги маълумотларга рухсат берилиши, ҳар қандай шахснинг идентификациясиз маълумот олиш ҳуқуқига эга бўлиши билан ҳарактерланади. Бундай ҳолларда давлат ахборотларини тақдим этиш давлат мажбурияти ҳисобланади.

Электрон ҳукумат интерактив хизматидан фойдаланишни ҳуқуқий тартибланинг ташкилий чора тадбирлар таркибига қуйидагиларни киритиш мумкин:

- интерактив хизмат электрон ҳужжат маълумотларини муҳофаза қилишни таъминлашни тартибга солувчи меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар талабларининг бажарилишини назорат қилиш;
- электрон ҳужжат маълумотлари хавфсизлигини таъминлаш учун жавобгар бўлган, объектлараро электрон ҳужжат айланиши фойдаланувчилари ва администраторининг мансабдор шахсларини белгилаш;
- электрон ҳукумат интерактив хизматларида объектлараро ҳужжат айланиши бош администратори серверидаги маълумотлар базасининг резерв нусхасини кўчириш, тиклаш ва архивга киритиш тартибини, шунингдек вирусга қарши базаларни янгилаш тартибини белгилаш;
- электрон ҳукумат интерактив хизматларида электрон ҳужжат айланиш тизимининг дастурий-техник воситаларини таъмирлаш–тиклаш ишларини ўтказиш учун кириш тартибини белгилаш ва бошқалар.

Электрон ҳукуматда ахборот айланишининг кенг тарқалган уч модели мавжуд.

Ҳукумат – фуқаролар (government – citizen, G2C). Асосий мақсад – фуқароларга давлат тузилмалари хизматлари ва ахборот ресурсларига тез, осон ва қулай рухсат берилишини таъминлаш. Web – порталлар асосий коммуникация воситалари ҳисобланади.

Ҳукумат – тижорат (government – business, G2B). Асосий вазифа – ахборот ресурсларига ташкилотларнинг тез, қулай муурожаатларини тақдим этиш, давлат ташкилотлари ва корхоналар ўртасидаги ишончли ахборот коммуникация механизмининг таъминлашдан иборат. Асосий коммуникация воситаси сифатида Web – сервисдан фойдаланиш тавсия этилади. G2B моделининг асосий хусусияти маълумотлар оқимини икки томонлама ҳаракатга эгаллиги.

Ҳукумат – ҳукумат (government – government, G2G). Бу модел юқоридаги икки моделларнинг самарали ечимини таъминлаш мақсадида маҳаллий ва ҳудудий давлат идоралари ўртасидаги ўзаро муносабатларни соддалаштиришдан иборат. Натижада маъмурий сарф харажатлар қисқариб, қарорлар қабул қилиниши тезлашади.

Интерактив хизмат тизимини жорий этиш жараёнида ҳукумат тузилмасининг ахборот марказига ягона ойна орқали киришнинг соддалашган интерфейси, электрон рақамли имзо ёрдамида умумий авторлаштириш тизими, алоҳида ташкилотнинг интеграллашган ахборот тизими яратилган.

Интерактив электрон давлат хизматининг ахборот ресурсларидан турли мақсадларда фойдаланиш мумкин, жумладан:

1. Фуқароларни маълумот билан таъминлаш: Бу сиёсат ва тартиблар, соғлиқни сақлаш, ижтимоий таъминот, таълим, солиққа тортиш ва ҳукуматнинг бошқа соҳалари ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олиши мумкин. Фуқаролар ушбу маълумотларга “Электрон ҳукумат” орқали киришлари, ўзларини қизиқтирган саволлари ва саволларига жавоб олишлари мумкин.
2. Электрон давлат хизматларини кўрсатиш: Бу турли хизматларга, масалан, паспорт бериш, автомашиналар ёки корхоналарни рўйхатдан ўтказиш, лицензиялар ва рухсатномалар олиш ва ҳоказолар бўйича электрон ариза ва сўровлар юбориш имкониятини таъминлаш бўлиши мумкин. Фуқаролар “Электрон ҳукумат” ахборот ресурслари орқали ариза топширишлари ва уларнинг амалга оширилишини кузатишлари мумкин.
3. Ҳукумат вакиллари билан онлайн маслаҳатлашувлар ва мулоқот: Фуқаролар интерактив электрон давлат хизматлари орқали давлат вакилларига муурожаат қилиб, маслаҳат олишлари, саволлар беришлари, таклиф ва шикоятлар билан чиқишлари мумкин. Давлат мансабдор шахслари фуқароларнинг сўровларини кузатиш ва кўриб чиқиш, ахборот

тақдим этиш ва муаммоларни ҳал қилиш учун ахборот ресурсларидан фойдаланиши мумкин.

4. Электрон овоз бериш ва сўровларни ўтказиш: Электрон ҳукумат ахборот ресурсларидан давлат органлари фаолияти билан боғлиқ турли масалалар бўйича овоз бериш ва сўровлар ўтказиш учун фойдаланиш мумкин. Бу фуқароларга қарорлар қабул қилишда иштирок этиш, ўз фикрини билдириш имконини беради.
5. Маълумотлар мониторинги ва таҳлили: Электрон ҳукумат ахборот ресурсларидан кўрсатилаётган хизматлар бўйича статистик маълумотлар, дастурлар ва сиёсатлар самарадорлигини баҳолаш, фуқароларнинг фикр-мулоҳазаларини кузатиш ва таҳлил қилиш каби давлат фаолияти тўғрисидаги маълумотларни кузатиш ва таҳлил қилиш учун фойдаланиш мумкин.

Интерактив электрон давлат хизматларида ахборот ресурсларидан фойдаланиш давлат хизматлари кўрсатишни такомиллаштиришда катта имкониятларга эга. Бироқ, муваффақиятли амалга ошириш учун хавфсизлик ва фойдаланиш имкониятларига эътибор бериш, шунингдек, ахборот ресурсларини доимий равишда такомиллаштириш ва янгилаш керак.

Умуман олганда, интерактив электрон давлат хизматининг ахборот ресурсларидан фойдаланиш фуқароларга давлат ахбороти ва хизматларидан фойдаланиш, унинг вакиллари билан мулоқот қилиш ва қарорлар қабул қилишда иштирок этиш имконини беради, бу эса давлат органлари фаолиятининг янада очиқ ва шаффоф бўлишига хизмат қилади.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР ВА ИНТЕРНЕТ МАНБААЛАР

1. Ergashevich, E. A. (2023). Internet Tarmog'i Xizmat Turlarining Zamonaviy Tahlili. *Journal of Innovation in Education and Social Research*, 1(3), 174-176.
2. INTERNET TARMOG'I AXBOROT XURUJLARI. EA Ergashevich - ИННОВАЦИИ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ, 2023
3. Zamonaviy Logistika da Axborot-Kommunikatsiya Texnologiyalarining O'rni. EA Ergashevich, AS Dilmurodovna. *Journal of Innovation in Education and Social Research* 1 (3), 189-191
4. Ergashevich, E. A., & Bahronovna, C. G. (2023). INNOVATIVE TRAINING IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS MANAGEMENT FUNCTIONS. *International Journal of Engineering Mathematics (Online)*, 5(2).
5. <https://lex.uz/docs/2833855>
6. <http://agroxizmat.uz/ru-RU/aboutegov>
7. <https://d-russia.ru/razvitie-elektronnogo-pravitelstva-v-uzbekistane.html?ysclid=lpw7pqe9cb976365725>
8. <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-elektronnogo-pravitelstva-v-respublike-uzbekistan?ysclid=lpw7ogtc47428187576>
9. <https://ictnews.uz/15/03/2017/info-resursy-e-gov/>